PRONUMELE ŞI ADJECTIVUL PRONOMINAL DEMONSTRATIV ÎN LIMBA ROMÂNĂ ACTUALĂ ŞI ÎN LIMBA ARABĂ MODERNĂ STANDARD – O ABORDARE CONTRASTIVĂ

Irina DINCĂ
(Universitatea de Vest din Timişoara)
irina.dinca@e-uvt.ro

The Demonstrative Pronoun and the Demonstrative Pronominal Adjective in Contemporary Romanian Language and in Modern Arabic Language – A Contrastive Approach
This paper aims to present contrastively some morphosyntactic, semantic and pragmatic aspects of the demonstrative pronoun and the pronominal adjective in Romanian and in Modern Standard Arabic. The main similarities and the most relevant differences between their paradigms in the two languages will be discussed, taking into consideration both their form and their functionality in syntactic contexts, in discourse and in communicational interaction, which reveals their pragmatic values. After some general considerations about the universal nature of the category of demonstratives and their deictic or anaphoric functions, we will present comparatively the declension of the pronouns and the pronominal adjectives in the demonstrative systems of the two languages. If the proximal and distal demonstratives in Romanian have close semantic counterparts in Modern Standard Arabic, the situation is different in the case of the additional paradigm that Romanian has developed, that of the demonstratives of identity and differentiation, as their equivalents in Modern Standard Arabic belong to other grammatical classes, being expressed through different parts of speech. The last section of this study will reveal some similarities and differences in the discursive and pragmatic values of some Romanian and Arabic demonstratives, especially regarding their deictic and anaphoric functions, as well as their emotional load. In conclusion, the contrastive analysis of the demonstrative systems in the two languages is useful for clarifying some misleading aspects in the process of teaching Romanian as a second language to Arab students.

Keywords: *demonstrative pronoun; demonstrative pronominal adjective; contrastive analysis; pragmatics; Romanian as second language.*

În această lucrare vom urmări câteva aspecte morfo-sintactice, semantice şi pragmatice ale pronumelui şi adjectivului pronominal demonstrativ din limba română actuală şi din limba arabă modernă standard, semnalând similitudinile şi diferenţele dintre cele două sisteme lingvistice. După câteva consideraţii generale despre natura universală a demonstrativelor şi despre funcţiile lor deictice şi anaforice, vor fi prezentate în oglindă paradigmele pronumelui şi ale adjectivului pronominal demonstrativ din cele două limbi. Dacă demonstrativele propriu-zise, de apropiere şi de depărtare, din limba română au echivalente apropiate semantic în limba arabă modernă standard, situaţia este diferită în cazul paradigmei suplimentare din limba română, cea a demonstrativelor de identitate şi de diferenţiere, cărora le corespund în limba arabă termeni din alte clase lexico-gramaticale. Ultima secţiune a acestui demers semnalează câteva similitudini şi deosebiri privind valenţele discursive şi pragmatice ale pronumelor şi adjectivelor pronominale demonstrative din română şi arabă, în special cele referitoare la funcţiile lor deictice şi anaforice, precum şi la încărcătura lor emoţională.

BDD-A29062 © 2018 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 00:45:46 UTC)

I. Categoria demonstrativelor – consideraţii generale

Demonstrativele sunt o subclasă a categoriei deicticelor, care cuprind unităţi lingvistice prin care se fixează „coordonatele cadrului situaţional de realizare a actului de vorbire” (GALR 2008: 55). Provenind din termenul grecesc *deiktikos* (‘care arată’, ‘care indică’), tradus de gramaticienii latini prin termenul *demonstrativus* (Gherghina 2017: 33), deicticele sunt structuri morfologice învestite cu funcţii pragmatice, „cuvinte indicatoare” (*Ibidem*: 35) ale referentului reprezentat de obiectele, persoanele, evenimentele şi activităţile la care face referire textul şi ale coordonatelor spaţio-temporale ale acestuia. Prezenţa unor astfel de elemente deictice în toate limbile dovedeşte caracterul universal al acestei categorii lingvistice, deixisul reprezentând o „universalie a limbajului”, care a apărut „încă de la primele faze ale constituirii limbilor” (Ghiţă 2011: 25).

Din larga paletă a deicticelor se disting structurile cu valoare demonstrativă, care au, cu precădere, funcția de a codifica raporturile de proximitate (apropierea, respectiv depărtarea de locutor/ alocutor în unele limbi), cumulând însă și alte funcții semantice sau pragmatice. Aşadar, demonstrativele nu se reduc doar la deicticele spaţiale, în rândul cărora sunt, în general, incluse, putându-se situa, în funcţie de context, şi pe alte coordonate deictice, codificând distanţa socială sau cea discursivă. În încercarea sa de a construi o definiție complexă a demonstrativelor, Holger Diessel se raportează la o serie de factori semantici, pragmatici şi morfo-sintactici care caracterizează această clasă de cuvinte (Diessel 1999: 2). Astfel, din punct de vedere semantic, categoria demonstrativelor se configurează în general pe baza contrastului *apropiere/depărtare* de centrul deictic (locutorul, locul şi momentul rostirii mesajului), distanţa reprezentând „o trăsătură ocurentă în sistemul demonstrativelor din toate limbile, chiar dacă în cazul unor elemente individuale ale sistemului poate să lipsească” acest semantism al distanţei (*Ibidem*: 38-39). Din punct de vedere pragmatic, demonstrativele pot avea, pe de o parte, un rol deictic, „de a focaliza atenţia alocutorului asupra obiectelor şi localizării lor în situaţia de comunicare”, pe de altă parte, un rol anaforic, „de a organiza fluxul informaţional din discursul în desfăşurare”, pentru a reactualiza informaţii menţionate anterior sau pentru a activa „cunoştinţe împărtăşite” de participanţii implicaţi în situaţia de comunicare (*Ibidem*: 2). Din punct de vedere morfo-sintactic, demonstrativele cuprind, după Diessel, patru categorii: pronumele demonstrativ (*demonstrative pronoun*), adjectivul pronominal demonstrativ (*demonstrative determiner*), adverbul demonstrativ (*demonstrative adverb*) şi identificatorul demonstrativ (*demonstrative identifier*) (*Ibidem*: 4); ultima categorie, care apare în propoziţii cu verb copulativ sau construcţii non-verbale, având funcţia „de a identifica referentul în situaţia de comunicare” (*Ibidem*: 5), este integrată atât de gramaticile limbii române, cât şi de cele ale limbii arabe moderne standard în prima categorie din schema lui Diessel, cea a pronumelor demonstrative.

Atât în limba română actuală, cât și în limba arabă modernă standard, categoria demonstrativelor este bogat reprezentată, cuprinzând atât o serie de pronume demonstrative şi adjective pronominale demonstrative, cât şi câteva adverbe cu valoare demonstrativă, precum *aici* şi *acolo*, respectiv, هنا şi هناك. Întrucât această analiză se focalizează pe pronumele şi adjectivele demonstrative, nu vom discuta în acest studiu despre adverbele demonstrative, nici despre pronumele semiindependente *cel* şi *al*, plasate de GALR într-o subclasă a pronumelor demonstrative de depărtare, întrucât ocurenţa lor „este condiţionată de coprezenţa unor determinări” (GALR 2008: 55).

BDD-A29062 © 2018 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 00:45:46 UTC)

II. Sistemul pronumelor demonstrative şi al adjectivelor pronominale demonstrative în limba română şi în limba arabă modernă standard – caracteristici morfo-sintactice

Cu toate că, spre deosebire de articolele hotărâte, verbele auxiliare şi alte morfeme gramaticale, „demonstrativele sunt cu adevărat universale" (Diessel 2012: 2419) ca prezenţă în limbile lumii, ele diferă semnificativ de la o limbă la alta în ceea ce priveşte „forma, înţelesul şi utilizarea" (Diessel 1999: 1). În continuare, vor fi semnalate câteva asemănări şi deosebiri relevante dintre pronumele şi adjectivele pronominale demonstrative din limba română actuală şi limba arabă modernă standard, la nivel morfo-sintactic, semantic şi pragmatic.

Din perspectivă semantică, în limba română, conform definiţiei din GALR, pronumele demonstrativ „reprezintă (evocă) în discurs o entitate şi, în acelaşi timp, gramaticalizează informaţii privind modul în care locutorul percepe situarea ei pe coordonate spaţio-temporale, discursive, cognitive" (GALR 2008: 241). Mai exact, pronumele demonstrativ (şi, implicit, adjectivul pronominal demonstrativ) oferă informaţii despre modul în care locutorul percepe referentul indicat de respectivul demonstrativ „pe o axă a apropierii – depărtării (*acest* vs. *acel*) sau a identităţii – non-identităţii/ diferenţierii (*acelaşi – celălalt*)" (GBLR 2010: 132). În limba arabă modernă standard, pe de altă parte, pronumele (şi adjectivul pronominal) demonstrativ se raportează doar la prima axă, „subliniind ideea de apropiere sau de depărtare a numelui pe care îl înlocuieşte" (Dobrişan 2014: 213) în raport cu locutorul. Denumite de gramaticienii arabi „nume de indicare" (أسماء الإشارة), demonstrativele cuprind în limba arabă o serie de pronume, de adjective şi de adverbe care codifică modul în care locutorul proiectează diferite elemente din situaţia de comunicare pe axa *apropiere – depărtare*, fie că e vorba despre o distanţă spaţială propriu-zisă, fie că este codificată o apropiere sau o distanţare discursivă, socială sau emoţională, în funcţie de diferiţi factori pragmatici implicaţi.

Limba română prezintă, pentru demonstrativul propriu-zis, două paradigme simetrice, cu ramificaţiile flexionare corespunzătoare, şi anume cea a pronumelui (şi a adjectivului pronominal) demonstrativ de apropiere şi cea a pronumelui (şi a adjectivului pronominal) de depărtare. Aşadar, limba română face parte din clasa limbilor care dezvoltă un sistem dual, construit pe dihotomia *apropiere – depărtare* cu formele aferente lui *acesta*, respectiv *acela*. În această privinţă, cazul limbii arabe este unul aparte, întrucât părerile gramaticienilor sunt împărţite, unii afirmând prezenţa unui sistem ternar, pe structura *apropiat – mediu – distant* (Dobrişan 2014: 213), alţii postulează existenţa, ca în engleză (şi română), a doar două serii, corespunzătoare opoziţiei *aproape – departe* (Abu-Chacra 2007: 98; Haywood, Nahmad 1993: 81), în vreme ce alţii, mai prudenţi, nu îşi asumă făţiş nicio poziţie, menţionând doar că unii gramaticieni fac distincţia între o poziţie intermediară şi una îndepărtată (Azmi 2014: 175; Caspari 1896: 267). Astfel, unii gramaticieni susţin că araba clasică a dezvoltat un sistem ternar, cu un termen pentru apropiere (هذا şi flexiunea lui), altul pentru distanţa medie de locutor (ذاك şi flexiunea lui, care a dispărut din limba actuală) şi un al treilea pentru distanţa mare de locutor (ذلك şi flexiunea corespunzătoare), acelaşi sistem regăsindu-se şi în tripticul adverbelor demonstrative هنا („aici") – هناك („acolo, la distanţă medie") – هنالك („acolo departe", cu sinonimul ثم). Cei care contestă această interpretare susţin că ذاك şi ذلك au acelaşi semantism, fără nicio deosebire în ceea ce priveşte „gradul de îndepărtare", fiind de fapt sinonime asimilate în limba arabă clasică din „două dialecte distincte ale arabei vechi" (Jarbou 2012: 114).

În limba română actuală, atât sistemul pronumelor şi adjectivelor pronominale demonstrative de apropiere, cât şi cel simetric, al celor de depărtare, prezintă două serii paralele, diferite nu doar etimologic, ci şi în privinţa registrului stilistic (literar, colocvial sau popular) în

BDD-A29062 © 2018 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 00:45:46 UTC)

care ocurenţa lor e predominantă. Prima serie cuprinde formele etimologic compuse, *acesta* (*ecce-istu*) şi *aceasta* (*ecce-ista*) pentru pronumele şi adjectivele pronominale demonstrative de apropiere, respectiv *acela* (*ecce-illum*) şi *aceea* (*ecce-illa*) (GBLR 2010: 134-135) pentru cele de depărtare, specifice limbii standard, situaţiilor formale de comunicare şi comunicării în scris, iar a doua serie include formele etimologic simple, *ăsta* (*istum*) şi *asta* (*ista*), respectiv *ăla* (*illum*) şi *aia* (*illa*) (*Ibidem*), întâlnite în registrul colocvial şi în variantele populare sau dialectale ale limbii, în situaţiile relaxate de comunicare şi în comunicarea orală. Cele două serii nu se dezvoltă izolat una de cealaltă, întrucât acest „sistem binar dublu ramificat" (Ghiţă 2011: 107) presupune trecerea unor forme „din limbajul colocvial şi popular în cel standard" (*Ibidem*), cum e cazul formei feminine *asta*, care a pătruns în limba literară (Nicula 2008: 127), sau invers, formele literare ale unor demonstrative se răspândesc în variantele colocviale şi populare ale limbii.

Similar, limba arabă modernă standard prezintă o etajare a numeroaselor forme ale pronumelui şi adjectivului pronominal demonstrativ (paleta acestora fiind mai bogată decât în limba română) în funcţie de registrul stilistic, limba vorbită, cea colocvială şi cea dialectală, cuprinzând mult mai multe variante decât cea literară. Din rândul celor recunoscute de gramaticile consacrate limbii arabe moderne standard, se remarcă forma simplă (ذا pentru masculin şi mai multe variante pentru feminin, printre care ,تا şi ,)ذه puţin utilizată ca atare, şi formele compuse pornind de la aceasta, prin ataşarea unor particule demonstrative. Astfel, mai frecvente în limba actuală sunt pronumele şi adjectivele pronominale de apropiere formate prin ataşarea particulei ها(هاء التنبيه – „ها al avertizării, al atenţionării"), care „nu schimbă semnificaţia" demonstrativului simplu şi care este ataşată, doar sub forma ,هـ fără litera ا, atât la forma de masculin (,)هذا cât şi la forma de feminin)هذه((Abood 2015: 5). Forma demonstrativului (presupus a fi) mediu ,ذاك cu corespondentul feminin ,تاك are ataşată la sfârşit particula ك)كاف الخطاب, ك vocativ sau ك al adresării), iar forma de depărtare ,ذلك cu corespondentul feminin ,تلك„introduce înainte de silaba **–ka** o consoană **l**", numită ,لام البعد ل„ de depărtare" (Dobrişan 2014: 214-215).

În limba română actuală, sistemul demonstrativelor include atât utilizarea pronominală, ca pronume demonstrative independente, cât şi cea adjectivală, care apare „mai frecvent în comunicare" comparativ cu cea pronominală (GALR 2008: 242) şi care implică o formă scurtă atunci când adjectivul pronominal demonstrativ este antepus şi una lungă, omonimă cu cea pronominală, cuprinzând la final şi particula invariabilă *-a*, atunci când adjectivul pronominal demonstrativ este postpus: ***Acesta/ Acela** este fratele meu. – **Acest/ acel** copil este fratele meu. – Copilul **acesta/ acela** este fratele meu*. Formele simple, în schimb, nu mai cuprind decât formele lungi, forma simplă antepusă fiind dispărută din limba actuală: ***Ăsta/ ăla** e fratele meu. – Copilul **ăsta/ ăla** e fratele meu.*, dar nu şi ****Ăst/ *Ăl** copil e fratele meu*. În vreme ce formele antepuse „se află în distribuţie complementară cu articolul", cele postpuse impun articularea substantivului determinat, ceea ce le conferă o valoare emfatică, emfaza fiind în această situaţie „rezultatul cumulului de mărci de determinare (articol hotărât şi demonstrativ)" (*Ibidem*: 243). Asemenea demonstrativelor din limba română, care „sunt cuvinte inerent definite", dovadă şi faptul că sunt „incompatibile cu determinanţii nedefiniţi – **un acest copil*, **un celălalt copil*" (GBLR 2010: 134), demonstrativele din limba arabă fac parte din rândul mărcilor determinării (المعرفة) (Azmi 2014: 196). În plus, adjectivele demonstrative din limba arabă modernă standard sunt întotdeauna urmate de substantive ce poartă articolul definit ال, pe când în limba română prezenţa sau absenţa articolului definit este condiţionată de postpunerea, respectiv antepunerea adjectivului pronominal demonstrativ în raport cu substantivul determinat.

BDD-A29062 © 2018 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 00:45:46 UTC)

În limba arabă modernă standard, demonstrativul precedă întotdeauna substantivul, care este obligatoriu purtătorul articolului definit ال (***Acest** profesor e inteligent.* – **هذا** المعلم ذكي.), iar „prezenţa articolului la numele pe care îl însoţeşte determinantul demonstrativ denotă valoarea de atribut adjectival al demonstrativului” (Dobrişan 2014: 219). Dacă după un demonstrativ urmează un substantiv nearticulat, asta înseamnă că acesta nu este adjectiv, ci pronume, implicat într-un alt tip de construcţie sintactică, în care este „subiectul unei propoziţii demonstrative” (*demonstrative clause*) (Ryding 2005: 318), fiind urmat de un nume predicativ nearticulat, iar verbul copulativ *a fi* (كان/ يَكون) la indicativ prezent, forma afirmativă este subînţeles, ca de obicei în *propoziţiile nominale* sau *ecuaţionale* (جمل اسمية) (*Ibidem*: 634): ***Acesta** este un bărbat politicos.* – **هذا** رجل مهذب. În schimb, dacă demonstrativul este urmat de un substantiv articulat cu articolul definit ال, el este un adjectiv pronominal demonstrativ, care împreună cu substantivul pe care îl precedă alcătuieşte o „expresie demonstrativă” (*demonstrative phrase*) (*Ibidem*: 317) sau o propoziţie incompletă, care are obligatoriu nevoie de o complinire: ***Acest** bărbat este politicos.* – **هذا** الرجل مهذب., unde grupul nominal („expresia demonstrativă”) format din adjectivul pronominal demonstrativ هذا şi substantivul articulat cu articolul definit ال, الرجل, este urmat de adjectivul مهذب, cu funcţia sintactică de nume predicativ, care întregeşte astfel enunţul. Atunci când numele predicativ este un substantiv cu articol definit, pentru a evita ambiguitatea şi pentru a marca faptul că există o „barieră sintactică” între pronumele demonstrativ cu funcţia sintactică de subiect şi numele predicativ articulat definit, este nevoie de interpunerea între ele a unui pronume de separare de tipul هو/ هي (*Ibidem*: 239). Astfel, este foarte clar că demonstrativul şi substantivul articulat definit nu alcătuiesc împreună un grup nominal: ***Acesta** este bărbatul politicos.* – **هذا** هو الرجل المهذب.

În ceea ce priveşte flexiunea, pronumele şi adjectivul pronominal demonstrativ din ambele serii paralele (variantele etimologic compuse şi cele etimologic simple) coexistente în limba română actuală prezintă forme flexionare distincte pentru gen, număr şi caz. Astfel, pronumele şi adjectivul demonstrativ de apropiere şi de depărtare marchează printr-o flexiune regulată, simetrică pentru aceste serii, opoziţiile de gen (*acest/această*, *acesta/aceasta*, *ăsta/asta*, respectiv *acel/acea*, *acela/aceea*, *ăla/ aia*), de număr (*acest/aceşti*, *acesta/aceştia*, *ăsta/ăştia*, *acel/acei*, *acela/aceia*, *ăla/ăia* şi *această/aceste*, *aceasta/acestea*, *asta/astea*, *acea/acele*, *aceea/acelea* şi *aia/alea*) şi de caz (*acest/acestui*, *acesta/acestuia*, *ăsta/ăstuia*, *acel/acelui*, *acela/aceluia*, *ăla/ăluia*; *această/acestei*, *aceasta/acesteia*, *asta/ăsteia*, *acea/acelei*, *aceea/aceleia*, *aia/ăleia*; *aceşti, aceste/acestor*, *aceştia, acestea/acestora*, *ăştia, astea/ăstora*, *acei, acele/acelor*, *aceia, acelea/acelora*, *ăia, alea/ălora*). În privinţa opoziţiilor de gen, asemenea adjectivelor, pronumele şi adjectivele pronominale demonstrative prezintă forme diferenţiate doar pentru masculin şi pentru feminin, iar atunci când demonstrativul substituie sau însoţeşte un substantiv de genul neutru, preia pentru singular forma de masculin, iar pentru plural forma de feminin: ***Acest** calculator este defect.* – ***Aceste** calculatoare sunt defecte*. În ceea ce priveşte opoziţia cauzală, o greşeală frecventă este folosirea formei de nominativ-acuzativ în locul celei de dativ-genitiv pentru adjectivul pronominal demonstrativ postpus unui substantiv la cazul dativ sau genitiv (**I-am dat cartea studentului **acela***, în loc de forma corectă *I-am dat cartea băiatului **aceluia***). Această tendinţă este explicată de gramaticieni prin încercarea de a clarifica ambiguitatea generată de omonimia adjectivului pronominal demonstrativ cu pronumele corespondent, „putând trimite spre alt substantiv decât regentul” (Dumitru Irimia, *apud* Dediu 2007: 75) dacă este interpretat ca pronume demonstrativ. O altă explicaţie este „tendinţa firească şi generală de simplificare prin evitarea redundanţei cauzale”, în acest fel justificându-se şi frecvenţa mai redusă în limba română literară a adjectivului pronominal demonstrativ postpus în

BDD-A29062 © 2018 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 00:45:46 UTC)

raport cu cel antepus (Berea-Găgeanu 1983: 105-106). Astfel, în cazul grupului nominal format dintr-un substantiv la cazul dativ sau genitiv, urmat de un adjectiv pronominal demonstrativ, cazul este marcat de două ori (*I-am scris studentului* ***acestuia.***), în vreme ce în grupul nominal în care adjectivul pronominal demonstrativ este antepus doar acesta este purtătorul mărcilor cauzale (*I-am scris* ***acestui*** *student.*).

Pronumele şi adjectivele pronominale demonstrative din limba arabă prezintă o flexiune mult mai simplă, simetrică pentru cele trei serii. Opoziţiile de gen sunt marcate prin forme diferite de masculin, incluzând consoana ذ, şi forme de feminin compuse cu consoana ت (pentru apropiere, formele simple ذا/ ذه sau تا şi cele compuse هذا/ هذه; pentru demonstrativul mediu: ذاك/ تاك; pentru depărtare: ذلك/ تلك). Categoria numărului prezintă un sistem ternar în limba arabă, cuprinzând, pe lângă opoziţia *singular – plural*, şi un al treilea termen, corespunzător categoriei dualului. Pluralul este exprimat, pentru ambele genuri, prin: هؤلاء, pentru demonstrativul de apropiere; أولاك sau أولائك, pentru demonstrativul mediu; أولالك, pentru demonstrativul de depărtare. Aceste forme de plural se folosesc doar dacă referentul aparţine categoriei animatelor personale, în vreme ce pentru inanimate şi pentru animatele non-personale se foloseşte forma de feminin singular (Ryding 2005: 315). Dacă formele de singular şi plural nu prezintă flexiune cauzală, pronumele demonstrativ dual are două forme distincte, una pentru cazul nominativ şi cealaltă pentru cazurile acuzativ şi genitiv (pentru apropiere, pentru masculin هذين /هذان şi ذين /ذان, iar pentru feminin هتين /هتان şi تين /تان; pentru distanţă medie, pentru masculin ذينك /ذانك şi pentru feminin تينك/ تانك, iar pentru distanţă mare, pentru masculin ذيْنك /ذانْك şi pentru feminin تيْنك /تانْك) (Dobrişan 2014: 213-215).

III. Pronumele şi adjectivele pronominale demonstrative de apropiere şi de depărtare din limba română şi corespondentele lor din limba arabă modernă standard

Suplimentar faţă de alte limbi romanice sau germanice (GALR 2008: 242), dar şi faţă de limba arabă, limba română a dezvoltat în interiorul categoriei demonstrativelor şi opoziţia semantică „[+/ – Identitate]” (*Ibidem*). Prezenţa acestei paradigme suplimentare în interiorul sistemului demonstrativelor din limba română se explică diacronic, prin faptul că „în limba veche, opoziţia de identitate a funcţionat atât în sfera proximităţii (*acestaşi/cestălalt* – termeni astăzi dispăruţi), cât şi în sfera non-proximităţii (*acelaşi/celălalt*)” (*Ibidem*), doar ultima menţinându-se şi în limba română actuală. Aşadar, atât în cazul demonstrativului de identitate, cât şi în cel al demonstrativului de diferenţiere, „termenul de depărtare (*acelaşi, celălalt*), care prin extensiune elimină pe cel de apropiere (*acestaşi, cestălalt*)”, devine neutru din perspectiva exprimării distanţei faţă de locutor, specializându-se semantic pe redarea celeilalte opoziţii, *identitate – diferenţiere*, ceea ce conferă sistemului (adjectival) pronominal demonstrativ din limba română literară actuală „un caracter asimetric” (Berea-Găgeanu 1983: 114-115).

Pronumele (şi adjectivul pronominal) demonstrativ de identitate „nu mai este decât etimologic demonstrativ” (Gherghina 2017: 30) în limba română actuală, specializându-se pe redarea semantismului identităţii, evocând „o entitate percepută de locutor ca identică cu ea însăşi în momente diferite” (GALR 2008: 242) – *Folosesc de trei ani* ***acelaşi*** *calculator.* – „sau cu o altă entitate aflată pe aceleaşi coordonate spaţio-temporale, discursive şi/sau cognitive cu prima” (*Ibidem*) – *Şi eu am avut* ***aceeaşi*** *idee!*. Demonstrativul de identitate în limba română este compus din demonstrativul de depărtare şi particula invariabilă *şi*, ceea ce justifică şi faptul că prezintă „flexiune internă”, marcând categoriile de gen (*acelaşi/aceeaşi*), de număr (*acelaşi/aceiaşi* şi *aceeaşi/aceleaşi*) şi de caz (*acelaşi/aceluiaşi*, *aceeaşi/ aceleiaşi* şi *aceiaşi,*

BDD-A29062 © 2018 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 00:45:46 UTC)

aceleaşi/aceloraşi) „în interiorul compusului, la primul dintre elementele compusului” (GBLR 2010: 136). În limba română actuală, forma pronominală şi cea adjectivală sunt omonime, iar ca determinant, acest demonstrativ este întotdeauna antepus: *Programul rămâne **acelaşi**. – Rămâne **acelaşi** program*, dar nu **Rămâne programul **acelaşi**.* În plus, spre deosebire de celelalte pronume şi adjective pronominale demonstrative din limba română, demonstrativul de identitate nu are alte „variante fonetice” în limba colocvială sau populară, fiind „un element specific codului literar” (Berea-Găgeanu 1983: 112).

Demonstrativul de depărtare din limba română actuală este compus „din demonstrativul de depărtare (redus fonetic) *(a)cel(a)* + adjectivul pronominal nedefinit *alalt*” (dispărut din limbă la începutul secolului al XIX-lea şi păstrat doar în acest compus)” (GBLR 2010: 136). Spre deosebire de demonstrativul de identitate, demonstrativul de depărtare prezintă „flexiune complexă la ambii termeni care îl compun”, marcând redundant categoriile de gen şi de număr (*celălalt/ceilalţi* şi *ceilalţi/celelalte*) şi exprimând doar prin flexiunea primului termen opoziţia de caz (*celălalt/celuilalt*, *cealaltă/celeilalte* şi *ceilalţi, celelalte/ celorlalte*). Formele pronominale şi cele adjectivale sunt omonime, dar spre deosebire de adjectivul pronominal demonstrativ de apropiere, care este întotdeauna antepus, cel de diferenţiere poate ocupa ambele poziţii, apărând fie în faţa substantivului determinat, fie după acesta: ***Celălalt** este indian. – **Celălalt** student este indian. – Studentul **celălalt** este indian.*

În paralel cu forma literară, în registrul colocvial „se utilizează din ce în ce mai frecvent în limba actuală demonstrative de diferenţiere formate *din ăsta/ăla + alalt*, care reflectă opoziţia *apropiere – depărtare*” (*Ibidem*: 137): ***Ăstalalt** ştie. **Ălalalt** încă nu a aflat.* Demonstrativele de diferenţiere din limba literară, în schimb, nu mai prezintă opoziţia *apropiere – depărtare*, odată cu dispariţia din limbă a formei din sfera proximităţii, *cestălalt*, corespunzătoare formei din sfera non-proximităţii care s-a păstrat în limbă, *celălalt*. În consecinţă, ele îşi estompează sensul compusului demonstrativ *(a)cel(a)* în favoarea compusului nehotărât din structura lor, *altul*, iar sensul pronumelor şi adjectivelor de diferenţiere „evoluează spre semnificaţia pronumelor nehotărâte” (GALR 2008: 242). În acest sens, în GALR se semnalează „opoziţia *altul/celălalt*”, în care pronumele şi adjectivul pronominal nehotărât *altul* exprimă „nonidentitate între entităţi dintr-un grup nedeterminat – altul dintre mai mulţi”, în vreme ce pronumele şi adjectivul pronominal demonstrativ *celălalt* are semnificaţia de „nonidentitate între entităţi dintr-un grup determinat de două entităţi – *celălalt din doi*” (*Ibidem*). Această opoziţie subtilă este dificil de sesizat de vorbitorii de limba arabă care studiază limba română, întrucât *alt* şi *celălalt* au acelaşi corespondent în limba arabă modernă standard, adjectivul آخر, în primul caz fiind nearticulat (*Astăzi profesorul are curs cu altă grupă.* – اليوم المعلم لديه دورات مع مجموعة **أخرى**), iar în cel de-al doilea purtând articolul definit ال(*Astăzi profesorul are curs cu cealaltă grupă.* – اليوم المعلم لديه دورات مع المجموعة **الأخرى**).

Dacă demonstrativul din limba română contemporană implică raportarea la două axe semantice (*apropiere – depărtare* şi *identitate – diferenţiere*), în limba arabă modernă standard, în schimb, doar prima opoziţie este realizată cu ajutorul pronumelor şi adjectivelor pronominale demonstrative, în vreme ce opoziţia *identitate – diferenţiere* se realizează prin alte clase morfologice. Pentru pronumele demonstrativ de identitate, echivalentul în limba arabă este acelaşi termen utilizat şi pentru a reda efectul emfatic al adjectivului pronominal de întărire *însuşi* din limba română, şi anume, substantivul نفس, la care este obligatoriu ataşat un pronume enclitic (*Răspunsul meu rămâne **acelaşi**.* – تبقى إجابتي هي **نفسها**.). În ceea ce priveşte corespondentul adjectivului pronominal demonstrativ, **نفس** devine primul termen al construcţiei de anexiune (Ryding 2005: 236-237), fiind urmat de substantivul cu articol definit ال (*Am primit*

BDD-A29062 © 2018 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 00:45:46 UTC)

*răspunsul lui în **aceeaşi** zi.* – .اليوم **نفس** في إجابته استلمت) sau este folosit într-o construcţie apozitivă (*Ibidem*), urmând substantivul cu articol hotărât şi având ataşat pronumele enclitic (*Am primit răspunsul lui în **aceeaşi** zi.* – .**نفسه** اليوم في إجابته استلمت). Echivalentul din limba arabă modernă standard al pronumelui demonstrativ de diferenţiere este **الآخر** (*El are doi fraţi, unul este medic şi **celălalt** este profesor*. – .**الآخر** و طبيب أحدهما أخوان، لديه), iar cel al adjectivului pronominal demonstrativ de diferenţiere este adjectivul **آخر** (*Celălalt frate e medic.* – .**الآخر** الأخ معلم), care urmează întotdeauna substantivul şi primeşte, la rândul său, articolul defi(ال tin*Ibidem*: 248).

IV. Valenţe discursive şi pragmatice ale pronumelor demonstrative şi ale adjectivelor pronominale demonstrative în limba română şi în limba arabă modernă standard

Atât în limba română actuală, cât şi în limba arabă modernă standard, demonstrativele pot fi regăsite la toate nivelurile câmpului deictic detectate de Karl Bühler, putându-se raporta la un referent prezent în situaţia de comunicare (*deixis ad oculos*), la un referent absent (*deixis ad phantasma*) ori la un referent menţionat într-o secvenţă textuală anterioară (*anafora*) sau ulterioară (*catafora*) (Bühler 2011: 117). Demonstrativele manifestă „dependenţă interpretativă” (Gherghina 2017: 25) faţă de context, explicabilă prin dependenţa referenţială de un element din situaţia de comunicare sau de un termen menţionat anterior în discurs şi vizibilă în „caracterul incomplet” (*Ibidem*) al demonstrativului sau al grupului nominal, care necesită indicii suplimentare, indicaţii gestuale sau repere contextuale de identificare a referentului. Nu întâmplător, în limba arabă, demonstrativele sunt numite „nume ambigue” (الأسماء المبهمة), întrucât ele „se pot referi la multe obiecte – animate sau inanimate”, putând „crea confuzie sau neînţelegeri alocutorului dacă acesta nu poate identifica referentul exact” (Dror 2016: 131-132), demonstrativul singur neavând autonomie referenţială şi necesitând complinirea altor indici contextuali pentru a-l repera.

În primul rând, atât în limba română actuală, cât şi în limba arabă modernă standard, pronumele şi adjectivul pronominal demonstrativ au o funcţie deictică, funcţionând fie ca deixis propriu-zis, indicând un obiect vizibil, reperabil în situaţia concretă de comunicare (***Aceasta** este casa bunicii mele.* – .**هذا** هو بيت جدتي), fie ca un deixis simbolic, care trimite la un referent absent din raza vizuală a locutorului sau la un termen abstract sau generic (***Aceasta** e ţara mea, are multe locuri frumoase.* – .**هذا** هو بلدي، فيه الكثير من الأماكن الجميلة). De asemenea, pronumele demonstrativ de apropiere la forma de feminin singular *aceasta/asta*, „cu valoare neutră, generică, atunci când substituie un întreg enunţ” (GALR 2008: 251) funcţionează ca deictic discursiv (*Ai lipsit de la curs pentru că ai fost bolnav?* Nu cred ***asta**!* – هل غبت عن الدروس لأنك كنت مريض؟ لا اعتقد ذلك!). În schimb, corespondentul din limba arabă modernă standard este la forma de masculin singular, ذلك, întrucât în limba arabă funcţia de termen deictic discursiv este îndeplinită de demonstrativele la forma de masculin singular هذا, ذاك şi ذلك, care „se referă la sensul de ansamblu al unei propoziţii, al unei fraze sau al unui paragraf” (Al-Saif 2008: 232).

Funcţia de deixis discursiv se apropie de cea anaforică, diferenţa fiind dată de natura referentului, care în primul caz este segmentul de discurs anterior pe care îl indică, per ansamblu, demonstrativul (*Este vorba de afirmaţia că ai lipsit de la curs pentru că ai fost bolnav – nu cred **această** afirmaţie*), iar în al doilea caz este un referent la care trimite un termen menţionat anterior în discurs, reluat de către respectivul demonstrativ (*Luna trecută am vizitat Istanbulul. **Acest** oraş e minunat!* – .**هذه** المدينة رائعة .اسطنبول زرت الماضي الشهر في). În ceea ce priveşte opţiunea pentru adjectivul pronominal demonstrativ antepus sau postpus, cel prenominal tinde să

BDD-A29062 © 2018 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 00:45:46 UTC)

îndeplinească mai degrabă o funcţie anaforică, iar cel postnominal una deictică (Manoliu-Manea 1998: 180).

Utilizarea anaforică a demonstrativului poate fi corelată şi cu o funcţie de deixis social, întrucât „uneori este simţit ca echivalent al pronumelui de politeţe" (GALR 2008: 252), fiind preferat pronumelui personal neutru pragmatic (*Am vorbit cu directorul spitalului,* ***acesta*** *este cel mai bun chirurg din oraş.* – لقد تحدثت مع مدير المستشفى, **ذلك** هو أفضل جراح من المدينة.). Corespondentul din limba arabă este pronumele demonstrativ de depărtare ذلك, întrucât în limba arabă într-o asemenea situaţie pronumele sau adjectivul pronominal de apropiere هذا ar avea exact efectul pragmatic contrar, peiorativ, întrucât el cumulează o valoare pragmatică suplimentară, specifică limbii arabe, aceea de „a arăta umilire, dizgraţie, batjocură" (Al-Saif 2008: 236), chiar desconsiderare, ofensă sau ameninţare, în special în adresarea directă, precedat de particula vocativă يا (يا **هذا**، الزم حدودك! – *Tu,* ***ăsta****, să-ţi ştii limitele!*). De cealaltă parte, pronumele şi adjectivul pronominal de depărtare ذلك cumulează o valoare admirativă, arătând „respect şi consideraţie faţă de referent" (*Ibidem*), un exemplu elocvent fiind pasajul din *Coran* (2:2) care se referă la cartea sfântă a musulmanilor prin pronumele de depărtare ذلك, semn al unei înalte preţuiri (**ذلك** الكتاب لا ريب فيه – ***Aceea*** *e cartea fără îndoială în ea*.). E interesant de semnalat că termenii latineşti care au intrat în compoziţia formelor compuse ale demonstrativelor româneşti poartă sarcini pragmatice similare cu demonstrativele din limba arabă: astfel, *ille* tinde să acumuleze o valoare admirativă, pe când *iste* tinde să transmită o notă peiorativă (McKeown 2010: 192). Cu toate acestea, limba română nu a păstrat aceste nuanţe admirative, respectiv peiorative, întrucât atât demonstrativele de apropiere, cât şi cele de depărtare din limba română actuală pot fi folosite ca deixis emoţional cu valoare atât depreciativă (*Minciuni* ***din astea/ din alea*** *am mai auzit eu!*), cât şi superlativă (*Prăjituri* ***din astea/ din alea*** *nu am mai mâncat din copilărie!*).

V. Concluzii

În concluzie, acest demers a urmărit câteva asemănări şi deosebiri formale şi funcţionale ale pronumelor şi adjectivelor pronominale demonstrative, atât în context sintactic, cât şi în plan discursiv şi la nivelul interacţiunii comunicaţionale, revelând totodată valenţele pragmatice ale celor două sisteme simetrice din cele două limbi. Prezentarea în oglindă a acestor structuri lingvistice corespondente din limba română şi din limba arabă modernă standard, cu asemănările şi deosebirile inerente, poate să fie utilă în demersul didactic, facilitând clarificarea unor aspecte derutante în predarea pronumelor şi adjectivelor pronominale demonstrative pentru studenţii arabi care învaţă româna ca limbă secundă.

Referinţe bibliografice:

ABOOD, Alaa Tariq 2015: *Use of Demostratives in Arabic and English: A Contrastive Study*, în „Reseach Journal of Language, Literature and Humanities", Vol. 2 (10), October 2015, p. 4-7.

ABU-CHACRA, Faruk 2007: *Arabic: an Essential Grammar*, London and New York, Routledge – Taylor and Francis Group.

AL-SAIF, Fahed Hussein Ahmed 2008: *Deixis in English and Arabic: A Semantic-Pragmatic Study and Its Pedagogical Implications*, Pune, Institute of Advanced Studies in English, University of Pune.

AZMI, Aurang Zeb 2014: *Standard Arabic Grammar*, Part I, New Delhi, Roseword Books.

BDD-A29062 © 2018 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 00:45:46 UTC)

BEREA-GĂGEANU, Elena 1983: *Pronumele şi adjectivul demonstrativ în limba română contemporană. Evoluţie şi sistem*, în „Limba română", Anul XXXII, nr. 2, p. 104-115.
BÜHLER, Karl 2011: *Theory of Language. The representational function of language*, Translated by Donald Fraser Goodwin in collaboration with Achim Eschbach, Amsterdam/ Philadelphia, John Benjamins Publishing Company.
CASPARI, Carl Paul 1896: *A Grammar of the Arabic Language*, Translated from the German and Edited with Numerous Additions and Corrections by W. Wright, Third Edition. Revised by W. Robertson Smith and M. J. de Goeje, Volume I, Cambridge, Cambridge University Press.
DEDIU, Cristina 2007: *Utilizări ale pronumelor demonstrative şi ale adjectivelor pronominale demonstrative în limba română actuală*, în *Studii lingvistice: omagiu profesoarei Gabriela Pană-Dindelegan, la aniversare*, volum editat de Camelia Stan, Rodica Zafiu şi Alexandru Nicolae, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti.
DIESSEL, Holger 1999: *Form, Function and Grammaticalization*, Amsterdam/ Philadelphia, John Benjamins Publishing Company.
DIESSEL, Holger 2012: *Deixis and demonstratives*, în *Semantics. An International Handbook of Natural Language Meaning*, Volume 3, Edited by Claudia Maienborn, Klaus von Heusinger, Paul Portner, Berlin/ Boston, De Gruyter Mouton, p. 2407-2432.
DOBRIŞAN, Nicolae 2014: *Limba arabă contemporană 2*, Ediţia a II-a, Bucureşti, Editura Pro Universitaria.
DROR, Yehudit 2016: *The Demonstrative Pronoun d̲ālika and its Anaphoric Function in the Qur'ān*, în „Studia Orientalia Electronica", Vol 4, p. 131-149.
GALR 2008: *Gramatica limbii române*, Vol. I. *Cuvântul*, Coordonator Valeria Guţu-Romalo, Tiraj nou, revizuit, Bucureşti, Editura Academiei Române.
GBLR 2010: *Gramatica de bază a limbii române*, Coordonator Gabriela Pană Dindelegan, Editura Univers enciclopedic gold, Bucureşti.
GHERGHINA (CĂLIN), Mariana-Camelia 2017: *Funcţii discursive ale demonstrativelor în limba română actuală*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti.
GHIŢĂ, Ramona 2011: *Deixis – categorie lingvistică universală. Modalităţi de exprimare în limbile română, franceză şi maghiară*, Braşov, Editura Universităţii *Transilvania* din Braşov.
HAYWOOD, J. A., NAHMAD, H. M. 1993: *A New Arabic Grammar of the Written Language*, London, Kund Humphries.
JARBOU, Samir Omar 2012: *Medial Deictic Demonstratives in Arabic: Fact or Fallacy*, în „Pragmatics", Vol. 22, No. 1, March 2012, p. 103-118.
MCKEOWN, JC 2010: *Classical Latin. An Introductory Course*, Indianapolis/ Cambridge, Hackett Publishing Company, Inc.
NICULA, Irina 2008: *Utilizări pragmatice ale demonstrativului în limba vorbită actuală:* ***asta*** *vs.* ***aceasta***, în *Limba română: Dinamica limbii, dinamica interpretării*, coordonator Gabriela Pană-Dindelegan, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, p. 127-132.
RYDING, Karin C. 2005: *A Reference Grammar of Modern Standard Arabic*, Cambridge, Cambridge University Press.

BDD-A29062 © 2018 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 00:45:46 UTC)